

CYBERBULLYING – WSPÓŁCZESNY WYMIAR PRZEMOCY

Beata CZUBA

Wojskowa Akademia Techniczna

Monika DZIEDZIECH¹

Streszczenie: Artykuł odnosi się do zjawiska przemocy w sieci internetowej, nazywanej cyberbullyingiem. Jest to przestępstwo wprowadzone niedawno do kodeksu karnego. Jego istotą jest uporczywe nękanie, które może przybierać różne formy i powodować dramatyczne skutki dla ofiar, łącznie z samobójstwem. Analiza statystyk policyjnych i badań własnych prowadzi do konkluzji, że skala tego zjawiska rośnie. Istnieje zatem potrzeba podejmowania działań informacyjnych i prewencyjnych przez opiekunów młodych ludzi – nauczycieli i rodziców, ponieważ najbardziej niebezpieczne skutki przemocy w sieci mogą dotyczyć właśnie dzieci i nastolatków. Traумы dotykające osoby młode, niosą bowiem szczególnie silne, negatywne konsekwencje dla rozwoju psychiki.

Słowa kluczowe: cyberbullying, uporczywe nękanie, sieć internetowa, komunikacja, przemoc.

Wstęp

W świecie, w którym większość ludzi na co dzień korzysta z prężnie rozwijających się mediów, bezpieczeństwo osobiste może być zagrożone w wyniku aktywności w rzeczywistości wirtualnej. Dobrodziejstwo korzystania z Internetu niewątpliwie stwarza wiele możliwości, takich jak dostęp do wiedzy czy lepsze i szybsze komunikowanie się. Należy jednak pamiętać, iż przestrzeń internetowa może stanowić nowe obszary działań dla przestępców. Zwłaszcza komunikowanie się za pośrednictwem Internetu, sprawia, że tradycyjne rodzaje zagrożeń ulegają zmianie. Takie zjawiska prowadzą do powstawania nowych patologii społecznych, problemów i dysfunkcji.² Niniejszy artykuł ma na celu charakterystykę zjawiska przemocy w sieci internetowej, zwanego cyberbullyingiem. Problemy badawcze, na które chcemy odpowiedzieć brzmią:

1. Na czym polega uporczywe nękanie w sieci internetowej?
2. Jakie konsekwencje niesie to przestępstwo dla ofiar?
3. Jakie doświadczenia z cyberbullyingiem mają uczniowie gimnazjów?
4. Jakie działania prewencyjne należy podejmować, żeby zmniejszyć problem przemocy w sieci?

¹ Monika Dziedziech – absolwentka studiów magisterskich na Wydziale Cybernetyki WAT.

² M. Górka, *Cyberbezpieczeństwo jako podstawa bezpiecznego państwa i społeczeństwa w XXI wieku*, Difin, Warszawa 2014, s. 115.

1. Cyberprzestępczość a cyberbullying

Aby zrozumieć problematykę cyberprzestępczości, należy uświadomić sobie, czym jest cyberprzestrzeń. Początki pojęcia cyberprzestrzeni datuje się na lata 90. XX wieku, gdy zostało ono użyte do określenia miejsca, gdzie ludzie wchodzą ze sobą w interakcje za pośrednictwem Internetu. Cyberprzestrzenią określono miejsce występowania gier online, przeglądania stron internetowych czy też korzystania z chatroomów i komunikatorów.

W takim ujęciu cyberprzestrzeni „zarówno użytkownik, jak i lokalizacja serwerów www i gier online, a także sam chatroom i serwer pocztowy istnieją w cyberprzestrzeni.”³ Pojęcie cyberprzestrzeni ewoluowało z wąskiego spojrzenia na sieci komputerowe, do poszerzenia go o urządzenia elektryczne umożliwiające komunikację.⁴ W Polsce, pierwszy raz zostało zdefiniowane dla celów Rządowego Programu Ochrony Cyberprzestrzeni RP na lata 2009-2011, gdzie cyberprzestrzeń określono jako „przestrzeń komunikacyjną tworzoną przez system powiązań internetowych.”⁵

Sojusz Północnoatlantycki, w jednej z publikacji Centrum Doskonalenia Cyberobrony NATO, definiuje cyberprzestrzeń jako „zależny od czasu zbiór połączonych systemów informacyjnych oraz ludzi/użytkowników wchodzących w interakcje z tymi systemami.”⁶

W etymologicznym ujęciu, *cyberprzestępczość* jest połączeniem dwóch angielskich określeń: *cyber* i *crime*. Przy czym *cyber* jest częścią słowa *cybernetics* – cybernetyka, czyli dziedzina wiedzy o systemach sterowania, nadzorowania i przekazu informacji m.in. w naukach społecznych, inżynierii czy biologii. Natomiast *crime* w języku angielskim oznacza: przestępstwo, występki czy zbrodnie.⁷ Oznacza to, że aby czyn mógł zostać określony cyberprzestępstwem, musi spełniać dwa warunki: jego popełnienie zostało dokonane za pomocą sieci internetowej i według kodeksu karnego, posiada znamiona przestępstwa.

Donn B. Parker w opisie przestępstw komputerowych z 1979 r. cyberprzestępczość zdefiniował jako „wszelkie nielegalne działania, dla których znajomość technologii komputerowych jest niezbędną do pomyślnego oskarżenia.”⁸

Podobną definicję przedstawił U. Sieber, uznając za przestępczość komputerową „wszelkie bezprawne, nieetyczne i nieuprawnione zachowania odnoszące się do procesu przetwarzania i przekazywania danych.”⁹

³ J. Kosiński, *Paradygmaty cyberprzestępczości*, Difin, Warszawa 2015, s. 33.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ <http://www.bbn.gov.pl/download/1/.../str125-139MichalGrzelakKrzysztofLiedel.pdf> (dostęp: 10.10.2016).

⁷ M. Siwicki, *Cyberprzestępczość*, C. H. Beck, Warszawa 2013, s. 15.

⁸ J. Kosiński, op. cit., s. 35.

⁹ Ibidem, s. 35.

Według komunikatu dla FBI z 1995 r., cyberprzestępczość to „wszelka aktywność, w której komputer lub sieć komputerowa stanowi narzędzie, przedmiot albo środowisko działalności przestępczej”.¹⁰

Postępujący rozwój Internetu, oprócz korzyści, takich jak np. dostęp do wiedzy, danych, możliwość szybkiego i łatwego komunikowania się czy e-learning, niewątpliwie zwiększa pole do działań o znamionach przestępstw.¹¹ Mogą one dotyczyć naruszenia jakiegokolwiek dobra, które jest ustawowo chronione przez prawo karne.¹² Mogą to być np. przestępstwa kradzieży informacji, przesyłanie wirtualnych wirusów czy też hacking (łamanie haseł, włamywanie się na pocztę, konta internetowe, bankowe). Jednak nowym zjawiskiem jest wykorzystanie cyberprzestrzeni jako miejsca wyrażania agresji i stosowania przemocy.

Literatura anglojęzyczna definiuje termin *bullying*, jako „intencjonalne zachowania agresywne jednostki lub grupy, podejmowane długotrwale i wielokrotnie wobec ofiary, która jest słabsza z zamiarem sprawienie jej bólu fizycznego, przykrości, poniżenia, przerażenia lub wykluczenia z grupy rówieśniczej”.¹³ Niektórzy badacze, tacy jak Woods, Monks, Wolk czy Smith, wyróżniają cztery postacie bullingingu:

- bullying bezpośredni (*direct bullying*) – agresja fizyczna i/lub werbalna;
- bullying pośredni (*indirect bullying*) – rozpowszechnianie nieprzyjemnych i/lub złośliwych historii dotyczących ofiary;
- bullying relacyjny (*relational bullying*) – wykluczenie np. z grupy rówieśniczej.¹⁴

Charakterystyczna dla bullingingu jest powtarzalność zachowań agresywnych w długim czasie, co nadaje mu charakter prześladowania lub nękania. Natomiast w przypadku, gdy zachowania agresywne zdarzają się jednorazowo, zazwyczaj uznaje się je za przejaw bullingingu.¹⁵

Cyberbullying jest definiowany jako „przemoc z użyciem technologii informacyjnych i komunikacyjnych, głównie Internetu oraz telefonów komórkowych”.¹⁶ S. Hinduja i W. Patchin definiują go jako świadome i wielokrotne krzywdzenie innych z wykorzystaniem komputerów, telefonów komórkowych i innych mediów elektronicznych. Dzięki tej definicji, można wyróżnić cztery elementy cyberbullyingu:

- celowe działanie sprawcy,
- wielokrotność powtarzania,
- wyrządzenie krzywdy ofierze,

¹⁰ M. Siwicki, op. cit., s. 16.

¹¹ T.N. Rzepa, M. Przybylska-Duda, *Cyberbullying z perspektywy nastolatków i ich rodziców*, SWPS, Wydział Zamiejscowy w Poznaniu, Poznań 2015, s. 1.

¹² M. Siwicki, op. cit. s. 20.

¹³ B. Szmigielska, *Psychologiczne konteksty Internetu*, WAM, Kraków 2009, s. 200.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem, s. 200.

¹⁶ J. Bednarek, A. Andrzejewska, *Zagrożenia cyberprzestrzeni i świata wirtualnego*, Difin, Warszawa 2014, s. 87.

- oraz wykorzystanie w tym celu mediów elektronicznych¹⁷.

Spośród podstawowych form cyberbullyingu wyróżnia się: nękanie, szantażowanie, przemoc werbalną, zastraszanie, udostępnianie i publikowanie ośmieszających i kompromitujących zdjęć czy filmów bez zgody osoby znajdującej się na nich, informacji dotyczących osoby trzeciej, a także podszywanie się pod kogoś. Sprawcy cyberbullyingu działają głównie poprzez korzystanie z poczty elektronicznej, stron i for internetowych, czatów, komunikatorów, portali społecznościowych czy blogów.¹⁸ Pojawianie się coraz większej liczby portali społecznościowych a także aplikacji, ułatwia działanie sprawcom cyberbullyingu. Ważną cechą charakterystyczną, która odróżnia cyberbullying od zwykłej przemocy, jest duży stopień anonimowości sprawy. W tym przypadku, przestaje mieć znaczenie tradycyjnie rozumiana siła, określana cechami fizycznymi lub społecznymi, a zyskują na znaczeniu umiejętności wykorzystania mediów elektronicznych przez sprawcę.¹⁹

2. Cyberbullying jako przestępstwo

Przepisy polskiego kodeksu karnego nie odnoszą się wprost do zjawiska cyberbullyingu. Nie oznacza to, że sprawcy przemocy w Internecie są bezkarni. Istnieje kilka przestępstw, których cechy charakterystyczne spełnia cyberbullying i na ich podstawie może toczyć się postępowanie karne w stosunku do sprawcy. Do 2011 r. osoby posługujące się Internetem w celu nękania pozostawały bezkarne. Poprawka do ustawy kodeksu karnego, która weszła w życie 6 czerwca 2011 r., określiła cyberprzemoc jako czyn zabroniony i podlegający konsekwencjom prawnym.

Według art. 190a § 1. „Kto przez uporczywe nękanie innej osoby lub osoby jej najbliższej wzbudza i niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia lub istotnie narusza jej prywatność, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto, podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek lub inne jej dane osobowe w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 następuje na wniosek pokrzywdzonego.”

Przedmiotem ochrony, według wyżej wymienionego artykułu, jest szeroko rozumiana wolność, „od czegoś” – od strachu, niechcianego towarzystwa, oraz

¹⁷ B. Szmigielska, op. cit., s. 200.

¹⁸ J. Bednarek, A. Andrzejewska, op. cit., s. 88.

¹⁹ <http://www.dzieckowsieci.fdn.pl/artykuly-i-opracowania> (dostęp: 20.10.2016).

wolność „do czegoś” – do prywatności przy czym przedmiot ochrony stanowi zdrowie fizyczne i psychiczne człowieka.²⁰

Ustawodawca w § 1 użył pojęcia „uporczywego nękania”, przy czym ustawa nie definiuje nękania. Według słownika języka polskiego, określa je jako „ustawiczne dręczenie, trapienie, niepokojenie (czymś), kogoś; dokuczanie komuś, nie dawanie chwili spokoju”.²¹ Określenie to nie jest konkretne i może powodować wątpliwości interpretacyjne. Nękanie stanowią zachowania, powodujące przykrość u ofiary, wyrządzające mu krzywdę a także prowadzące do dyskomfortu. Dodatkowo, aby mówić o nękanii, zachowania sprawcy muszą cechować się powtarzalnością. Jednorazowe zachowanie nie jest wystarczające do określenia danego zachowania mianem nękania.²² Przesłępstwa wymienione w art. 190a § 1 posiadają skutkowy charakter, czyli aby można było stwierdzić, że dane zachowanie jest przestępstwem, uporczywe nękanie musi prowadzić do wystąpienia u ofiary poczucia zagrożenia lub istotnego naruszenia prywatności.²³

Według § 2, za czyn zabroniony zostało uznane podszywanie się pod inną osobę oraz wykorzystywanie jej wizerunku i innych danych osobowych, mające na celu wyrządzenie szkody osobistej lub majątkowej.²⁴ W praktyce, dotyczy to takich działań jak włamanie na konta internetowe, pocztę elektroniczną a także udostępniania zdjęć czy też nagrań ofiary bez jej zgody.

Natomiast w §3 określono przestępstwo ze względu na jego skutek, jakim jest samobójstwo ofiary, przy czym sprawca podlega odpowiedzialności na podstawie tego przepisu, nawet jeśli próba samobójcza nie doprowadziła do śmierci pokrzywdzonego.²⁵

W przypadku popełnienia czynów z art. 190a § 1 i 2, przewidziano warunkowe umorzenie postępowania oraz odstąpienie od wymierzenia kary. W przypadku podszywania się pod inną osobę, może zostać orzeczony środek karny w postaci obowiązku naprawienia szkody, zakazu kontaktowania się z ofiarą czy zakaz zbliżania się. Natomiast w przypadku, gdy skutkiem przestępstwa było targnięcie się na życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.²⁶ Kolejną regulacją prawną dotyczącą cyberbullyingu jest art. 212. § 1. „Kto pomawia inną osobę, grupę osób, instytucję, osobę prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej o takie postępowania lub właściwości, które mogą poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

²⁰ M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, WKP, Warszawa 2013, s. 430.

²¹ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 2, PWN, Warszawa 1984, s. 317.

²² M. Mozgawa, op. cit., s. 431.

²³ J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, WKP, Warszawa 2014, s. 470.

²⁴ Ibidem, s. 432.

²⁵ J. Giezek (red.), op. cit., s. 471.

²⁶ Ibidem, s. 472.

- § 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.
- § 3. W razie skazania za przestępstwo określone w § 1 lub 2 sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego.
- § 4. Ścigania przestępstwa określonego w § 1 lub 2 odbywa się z oskarżenia prywatnego²⁷.

Przedmiotem ochrony wymienionego wyżej artykułu jest cześć, którą potocznie jest określa się jako szacunek, uznanie i poważanie. Wyróżnia się cześć zewnętrzną, która dotyczy wartości, jaką posiada dana osoba w mniemaniu innych (społeczne znaczenie człowieka) oraz w ujęciu wewnętrznym, jakim jest poczucie godności osobistej. Przepisy art. 212 chronią cześć zewnętrzną, która może zostać naruszona poprzez pomówienie. Może ono zostać dokonane zarówno ustnie jak i pisemnie, w tym przypadku odnosić się będzie do cyberbullyingu. Wszczęcie postępowania w sprawie popełnienia przestępstwa zniesławienia, odbywa się z oskarżenia prywatnego.²⁸

Z kolei przestępstwo przeciwko czci wewnętrznej, czyli godności, określa art. 216 kk. §1. „Kto znieważa inną osobę w jej obecności albo choćby pod jej nieobecność, lecz publicznie lub w zamiarze, aby zniewaga do osoby tej dotarła, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

- § 2. Kto znieważa inną osobę za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.
- § 3. Jeżeli zniewagę wywołało wyzywające zachowanie się pokrzywdzonego albo jeżeli pokrzywdzony odpowiedział naruszeniem nietykalności cielesnej lub zniewagą wzajemną, sąd może odstąpić od wymierzenia kary.
- § 4. W razie skazania za przestępstwo określone w § 2 sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego.
- §5. Ściganie odbywa się z oskarżenia prywatnego²⁹.

Przedmiot ochrony powyższego artykułu, stanowi cześć wewnętrzna, którą jest godność każdego człowieka bez względu na płeć, pochodzenie czy status społeczny. Zostały wymienione trzy rodzaje zniewagi, w obecności znieważanego, pod jego nieobecność lecz publicznie oraz niepublicznie i pod nieobecność ofiary z zamiarem

²⁷ M. Mozgawa (red.), op. cit., s. 501.

²⁸ Ibidem, s. 502, 504.

²⁹ Ibidem, s. 507.

by zniewaga do niej dotarła. Dwa ostatnie rodzaje niewątpliwie odnoszą się do przemocy internetowej.³⁰

Także art. 141. Kodeksu wykroczeń nawiązuje do cyberprzemocy: „Kto w miejscu publicznym umieszcza nieprzyzwoite ogłoszenie, napis lub rysunek albo używa słów nieprzyzwoitych, podlega karze ograniczenia wolności, grzywny do 1500 zł albo karze nagany”³¹.

3. Interpretacja wyników badań własnych

Pilotażowe badania na temat skali cyberbullyingu zostały przeprowadzone wśród uczniów gimnazjów w ramach realizacji procesu badawczego do pracy magisterskiej. Badanie ankietowe przeprowadzono 30 stycznia 2017 r. wśród uczniów trzech klas Gimnazjum nr 72 w Warszawie. Ankiety były anonimowe a respondenci wypełnili je dobrowolnie.

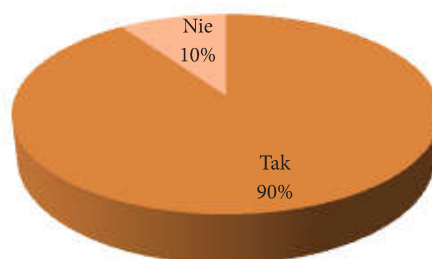
W badaniu wzięło udział 72 uczniów, z czego 46 osób (63,8%) stanowili chłopcy i 28 osób (38,8%) stanowiły dziewczęta.

Respondentami byli uczniowie trzech klas: pierwszej, drugiej i trzeciej. Największą grupę osób badanych stanowili uczniowie w wieku 15 lat, 24 osoby (33,3%), najmniejszą w wieku 17 lat, 1 osoba (1,4%). Pozostała liczba badanych to 7 osób w wieku 16 lat (9,7%), 18 osób w wieku 14 lat (25%), 19 osób w wieku 13 lat (26,4%) oraz 3 osoby w wieku 12 lat (4,2%).

Pod względem kryterium miejsca zamieszkania, większość respondentów – 65 osób (90%) – to mieszkańcy miasta o wielkości powyżej 150 tys. mieszkańców, 4 osoby (5,5%) – to mieszkańcy miasta do 150 tys. mieszkańców natomiast pozostała część – 3 osoby (4,2%) stanowią mieszkańcy małych miast do 20 tys. mieszkańców.

Pierwsze pytanie zawarte w ankiecie miało na celu sprawdzenie znajomości pojęcia przemocy/nękania w Internecie.

Wykres 1. Czy jest Panu/Pani znane pojęcie przemocy/nękania w Internecie?

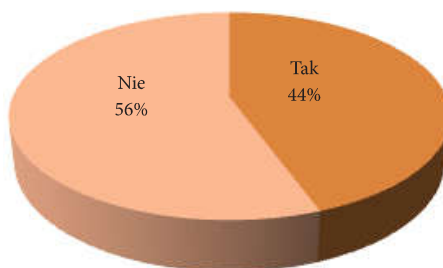
Źródło: badanie własne N = 72

³⁰ M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, WKP, Warszawa 2015, s. 508.

³¹ A. Olak, *Współczesne zagrożenia. Rola telewizji i Internetu w życiu młodzieży – zarys problematyki*, Amelia, Rzeszów 2012, s. 110.

Zdecydowana większość respondentów wskazała, że zna pojęcie przemocy/nękania w Internecie. Jedynie 7 osób (9,7%) nie znało tych pojęć, natomiast 65 osób (90,3%) odpowiedziało twierdząco.

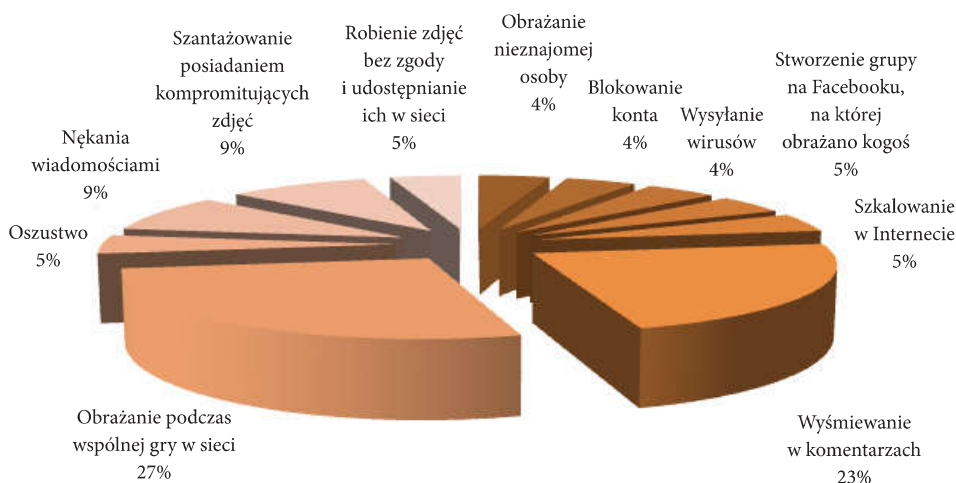
Wykres 2. Czy zna Pan/Pani kogoś, kto był ofiarą przemocy/nękania w Internecie?

Źródło: badanie własne N = 72

Niemal połowa badanych – 32 osoby (44,4%) zna osobę, która była ofiarą cyberbullyingu. Pozostała część – 40 respondentów (44,6%) zadeklarowało, że takiej osoby nie zna. Wykres 3 wskazuje rozkład odpowiedzi na pytanie o charakter uprzejwego nękania w sieci.

Wykres 3. Czego dotyczyła sytuacja nękania w sieci?

Źródło: badanie własne N = 72

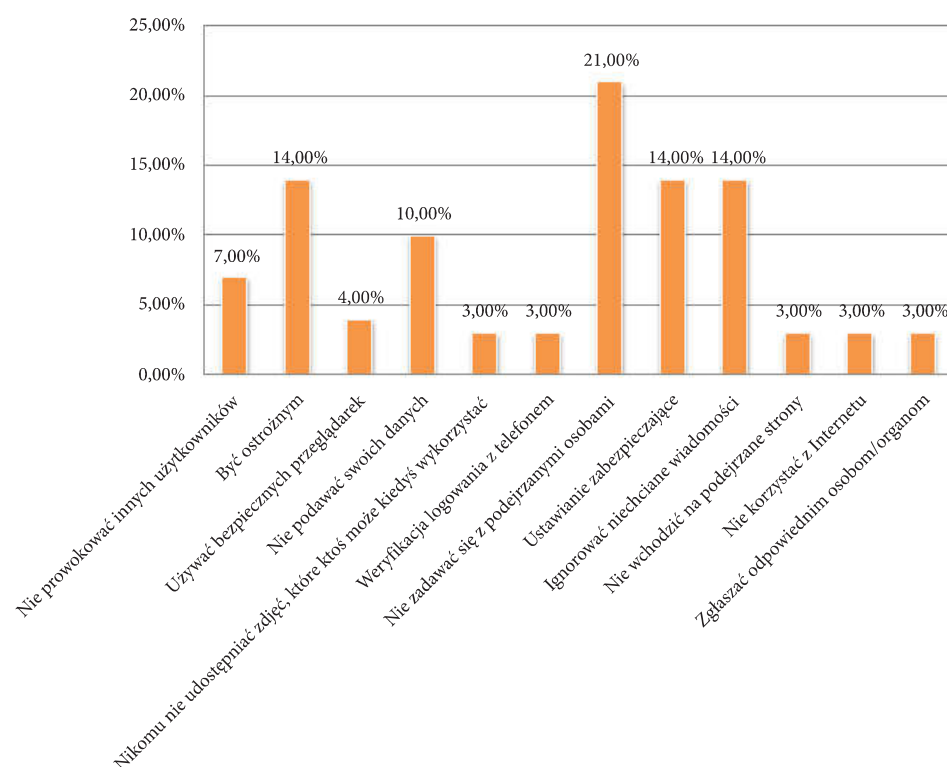

Wśród form przemocy w sieci, z którymi mieli do czynienia respondenci lub ich znajomi, najczęstszą odpowiedzią było „obrażanie podczas wspólnej gry w sieci” – sześć osób (26%), „wyśmiewanie w komentarzach” – pięć osób (22%), po dwie osoby (9%) wskazały „nękanie wiadomościami i szantażowanie posiadaniem kompromitujących zdjęć”, pojedyncze osoby (4%) wskazały pozostałe formy cyberbullyingu takie jak: obrażanie nieznajomej osoby, blokowanie konta, wysyłanie wirusów, utworzenie grupy na Facebooku, na której obrażano konkretną osobę, szkalowanie w Internecie, oszustwo, robienie zdjęć bez zgody i udostępnianie ich w sieci oraz wyzwiska.

Przeprowadzone badania wskazują na to, że jedynie trzy osoby (9,4%) zgłosiły przemoc w sieci na policję, jednaście osób (32,4%) nie zrobiło tego, osiemnaście osób (56,6%) nie znało odpowiedzi na to pytanie.

Ankietowani uczniowie zapytani zostali również, w jaki sposób mogą dbać o własne bezpieczeństwo w sieci.

Wykres 4. W jaki sposób Pani/Pana zdaniem można zadbać o własne bezpieczeństwo?

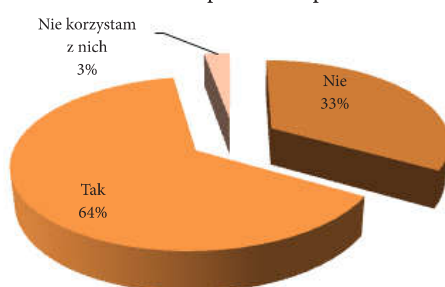

Źródło: badanie własne N = 72

Najczęściej wymienianym przez respondentów sposobem na zadbanie o własne bezpieczeństwo w sieci jest: nieutrzymywanie kontaktów z podejrzanymi osobami – piętnaście osób (21%), dziesięć osób (14%), zaproponowało korzystanie z ustawień zabezpieczających, ignorowanie niechcianych wiadomości oraz ostrożność. Kolejnym przykładem jest nie udostępnianie swoich danych – siedem osób (10%), nie prowokowanie innych użytkowników sieci – pięć osób (7%), korzystanie z bezpiecznych przeglądarek – trzy osoby (4%) oraz omijanie podejrzanych stron, zaprzestanie korzystania z sieci, zgłaszanie podejrzanych sytuacji odpowiednim organom a także weryfikacja logowania za pomocą telefonu – po dwie osoby (3%).

Ponadto, większość – 65 osób (89%) – ma świadomość tego, że nękanie w Internecie jest przestępstwem. Pozostała część badanych – 87 osób (11%) – nie była tego świadoma.

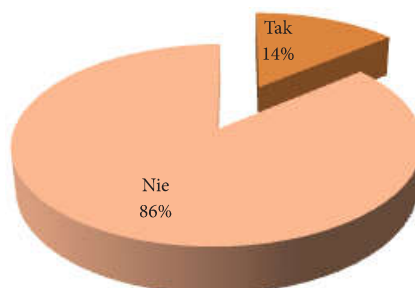
Wykres 5. Czy zdarzyło się Panu/Pani, że ktoś pisał obraźliwe komentarze pod Pana/Pani adresem na portalach społecznościowych?

Źródło: badanie własne N = 72

Ponad połowa badanych, 46 osób (64%), przyznała, że była adresatami obraźliwych komentarzy na portalach społecznościowych, 24 osoby (33%) nie doświadczyły takiej sytuacji. Tylko dwie osoby (3%) zadeklarowały, że nie korzystają z portali społecznościowych.

Wykres 6. Czy ktoś umieścił w Internecie zdjęcie/filmik/nagrania głosowe z Pana/Pani udziałem bez Pana/Pani zgody, mające na celu ośmieszenie Pana/Pani?

Źródło: badanie własne N = 72

Większość respondentów – 62 osoby (86%) – nie była ofiarami umieszczenia w Internecie zdjęcia/filmiku czy nagrania głosowego mającego na celu ośmieszenie. Jednak dziesięciu osobom (14%) przydarzyła się taka sytuacja.

W przeprowadzonym badaniu u 68 osób (94%) niechciane wiadomości czy komentarze w sieci nie powodują realnego zagrożenia. Pozostała część, cztery osoby (6%), przyznała, że odczuwa takie zagrożenie.

Ponadto, większość ofiar cyberbullyingu – 30 osób (77%), nie poinformowała o zaistniałej sytuacji osób trzecich. Zrobiło to dziewięć osób (23%), przy czym byli to przyjaciele w przypadku sześciu (15%) osób, dwie osoby (5%) poinformowały rodziców, a jedna (3%) powiedziała o swoim problemie rodzeństwu. Pytanie te pokazało, jak bardzo jest potrzebna edukacja społeczeństwa w zakresie cyberprzemocy. Tak duży procent ofiar, które nie poinformowały osób trzecich, może świadczyć o braku wystarczających informacji na temat cyberbullyingu.

Podsumowując wyniki badania własnego z udziałem uczniów gimnazjów: cyberbullying stanowi, w percepcji respondentów, zagrożenie dla bezpieczeństwa osobistego. Pojęcie nękania czy przemocy w sieci jest znane większości respondentów, co świadczy o dużej świadomości badanych w tym zakresie. Okazało się, że ponad połowa badanych zna osobę, która była ofiarą cyberprzemocy. Przypadki, na które wskazali respondenci, najczęściej dotyczyły takich form przemocy jak: obrażanie podczas wspólnej gry w sieci, wyśmiewanie w komentarzach na portalach społecznościowych, nękanie niechcianymi wiadomościami a także szantażowanie rozpowszechnieniem kompromitujących zdjęć. Większość przejawów przemocy w sieci, prowadzi do negatywnych skutków. Ofiary przyznały, że w takich sytuacjach odczuwały strach, złość, smutek, co w jednym przypadku doprowadziło nawet do choroby psychicznej.

Zatrważający jest fakt, że według ponad 60% wskazań, przemoc w sieci, nie jest zgłaszana odpowiednim organom ścigania. Większość – ponad 70% respondentów, którzy byli ofiarami cyberprzemocy, nikogo o tym nie poinformowało, a jeżeli zdecydowali się powiedzieć o swoim problemie, najczęściej byli to przyjaciele a nie rodzice i policja. Niemniej jednak, większość respondentów ma świadomość, iż działania sprawców stanowią przestępstwo. Ponad połowa respondentów nie zna kar, które mogłyby zostać nałożone na sprawców. Najczęściej sprawcami są znajomi ze szkoły, klasy czy wspólnego środowiska. Świadczy to o tym, że istnieje duże przyzwolenie społeczne dla łamania prawa w tym zakresie, z uwagi na bezkarność sprawców.

5. Profilaktyka cyberbullyingu

Jednym ze sposobów zapobiegania cyberbullyingowi są działania podejmowane przez szkoły mające na celu zmniejszenie lub wyeliminowanie zachowań agresywnych prowadzących do przemocy. Może to zostać zrealizowane za pomocą technologii komunikacyjnych, zarówno w obrębie szkoły, jak i poza nią.

Działania szkoły powinny dążyć do wypracowania ciepłego i życzliwego środowiska szkolnego. Nauczyciele, pedagodzy i psychologowie powinni przejawiać wrażliwość na sygnały patologii, którą jest cyberbullying. Według badań, wszelkie działania w celu zwiększenia stopnia integracji uczniów, ich przyjacielskich relacji oraz dbanie o dobre relacje między uczniami a nauczycielami, niewątpliwie stanowi ważny środek zapobiegawczy zachowaniom agresywnym. Ważne jest także, wyraźne określenie granic zachowań, które są akceptowane przez nauczycieli i innych uczniów jak i zachowań, które nie powinny się zdarzać. Aby skutecznie przeciwdziałać cyberprzemocy, szkoła powinna także uświadamiać uczniów o zagrożeniach płynących z cyberprzestrzeni. Młodzież powinna poznać zasady bezpiecznego korzystania z Internetu, a także wiedzieć, co zrobić w przypadku stania się ofiarą którejś z form cyberbullyingu.³²

Nowa podstawa programowa objęła szkoły obowiązkiem edukacji medialnej i profilaktyki ryzykownych zachowań w sieci.³³ W sytuacji, gdy ofiarą przemocy w sieci są dzieci lub młodzież, bardzo ważna jest szybka interwencja rodziców, opiekunów czy nauczycieli. Powinni niezwłocznie zgłosić zaistniałą sytuację odpowiednim organom i, jeśli jest to potrzebne, zapewnić także wsparcie i pomoc psychologiczną.

Na szczęście problem cyberprzemocy jest coraz częściej zauważany. Podejmowane są programy profilaktyczne oraz kampanie informacyjne. Polska Fundacja „Dzieci Niczyje” od stycznia 2008 r. prowadzi społeczną akcję „Stop Cyberprzemocy”. Polega ona na prezentowaniu w mediach takich jak prasa, telewizja, radio czy Internet, reklam przedstawiających problem przemocy w sieci. Zwraca się także uwagę na rolę rodziców i wychowawców w zapewnieniu bezpieczeństwa dziecka korzystającego z sieci. W związku z akcją „Stop Cyberprzemocy”, fundacja skierowała także program edukacyjny do uczniów gimnazjów. Na stronie „www.dzieckowsieci.pl” – udostępnione zostały materiały dla nauczycieli zawierające scenariusze i materiały pomocne w przeprowadzeniu zajęć na temat cyberprzemocy. Zawierają one wskazówki, jak rozpoznać cyberprzemoc, jak wygląda ona z perspektywy sprawcy, ofiary i świadków.³⁴

Kolejnym przykładem przeciwdziałania przemocy w sieci jest powstała w 2007 r. w związku z kampanią „Dziecko w Sieci” oraz projekt „Helpline.org.pl”. Pod tym adresem dostępna jest pomoc dla dzieci jak i dorosłych. Według badań opinii, aż 98% Polaków, sądzi że akcja „Stop Cyberprzemocy” jest potrzebna.³⁵

³² A. Olak, op. cit., s. 90-91.

³³ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, Dz.U. z dnia 15 stycznia 2009 r. nr 4, poz. 17.

³⁴ S. Kozak, *Patologie komunikowania w Internecie. Zagrożenia i skutki dla dzieci i młodzieży*, Difin, Warszawa 2011, s. 178.

³⁵ *Ibidem*, s. 179.

Kontynuacja działań na rzecz zwiększenia świadomości społeczeństwa a zwłaszcza dzieci i młodzieży oraz ich rodziców, opiekunów i nauczycieli, jest konieczna. Badania Gemius pokazują, że aż 1/3 rodziców nie zdaje sobie sprawy z zagrożeń w sieci, które mogą dotyczyć ich dzieci. Niestety, tylko 55% rodziców przestrzega swoje dzieci przed zagrożeniami w sieci. Pozostali dowiadują się o nich z telewizji, prasy i Internetu.³⁶

Jedną z kampanii społecznych dotyczących cyberprzemocy jest Wrocławska Kampania Przeciwdziałania Cyberprzemocy. Zwraca ona uwagę głównie na konsekwencje dla ofiar jakie niesie za sobą cyberbullying. Poniżanie bardzo źle odbija się, zwłaszcza na młodym człowieku, co prowadzić może do trudności w kontaktach międzyludzkich i problemów ze zdrowiem psychicznym.³⁷

Informacje i rady przekazywane rodzicom i dzieciom w celu przeciwdziałania przemocy w sieci to między innymi:

- „Unikaj ujawniania informacji, które wskazywałyby, że jesteś dzieckiem lub zdradzałaby twój adres zamieszkania, adres twojej szkoły itp. Tworząc profile, posługuj się nickiem, zamiast prawdziwym imieniem i nazwiskiem. Nigdy nie ujawniaj takich danych, jak twój numer telefonu, adres itp.
- Jeśli ktoś nawiązał z tobą kontakt i zaczyna być uciążliwy lub wysyłać ci dziwne wiadomości, powiedz o tym osobie dorosłej.
- Zwracaj dużą uwagę na to, jakie informacje udostępniasz w Internecie i komu zezwalasz na dostęp do tych informacji. Zwłaszcza gdy publikujesz zdjęcia, filmy oraz inne treści multimedialne, łatwo mogą zobaczyć je osoby trzecie.
- Utrzymuj znajomości tylko z osobami, które znasz w życiu realnym.
- Nigdy nie umawiaj się na spotkanie z obcą osobą poznaną na portalu społecznościowym”³⁸.

Internet stał się narzędziem, z którego korzystają osoby w coraz młodszym wieku. Korzystanie z komunikatorów, podejmowanie nowych znajomości powinno odbywać się z wyjątkową ostrożnością. W przypadku gdy otrzymujemy podejrzone lub niechciane wiadomości, należy zgłosić ten fakt do administratorów sieci. Praktycznie wszystkie portale społecznościowe posiadają funkcję umożliwiającą zablokowanie danego użytkownika. Odbywa się to poprzez zgłoszenie administratorowi danego portalu, który w takim przypadku blokuje dane treści i użytkownika.³⁹

Użytkownicy dysponują także różnymi możliwościami podniesienia swojego bezpieczeństwa w Internecie, takimi jak blokowanie niechcianego użytkownika,

³⁶ Ibidem, s. 181.

³⁷ M. Grajek, K. Sobczyk, K. Mazgaj-Krzak, M. Olejniczak-Nowakowska, *Cyberprzemoc wśród małoletnich internautów: świadomość, występowanie i zapobieganie*, „Nauczyciel i Szkoła” nr 1 (53), s. 201-211.

³⁸ S. Kozak, op. cit., s. 182.

³⁹ <https://www.artykuly.softonic.pl/jak-bronic-sie-przed-cyberprzemoca>, (dostęp: 22.02.2017).

przez co nie będzie miał możliwości kontaktu oraz zapisywania treści przebiegu rozmowy w celu posiadania dowodu.⁴⁰

Portale internetowe stwarzają także możliwość ustawień prywatności, dzięki którym możemy decydować o tym, kto ma wgląd do udostępnianych przez nas danych. W taki sposób można skutecznie chronić dostęp do naszych danych, zdjęć, wiadomości, informacji o tym gdzie się znajdujemy czy podróżujemy. Aby zapobiec włamaniom na konta naszych profili społecznościowych, blogów czy stron, należy co jakiś czas aktualizować hasła oraz wymyślać je w taki sposób, by włamanie na konto było znacznie utrudnione.

Nie bez powodu wpisując nowe hasło, otrzymujemy podpowiedź, aby wykorzystać wielkie i małe litery, cyfry i inne znaki. Dzięki takiemu postępowaniu możemy w znaczny sposób zapobiec włamaniu na nasze konto, wykorzystaniu naszych danych czy profilu, w celu podszywania się pod nas.⁴¹

Współczesna technologia daje możliwość skorzystania z programów filtrujących treści. Działają one poprzez wyszukiwanie a następnie blokowanie niebezpiecznych treści. Istnieje bardzo duży wybór takich programów, również bezpłatnych, i mogą one być zastosowane zarówno w szkole jak i w domu. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że nie gwarantują one całkowitego bezpieczeństwa w sieci. Rodzice powinni regularnie kontrolować treści, z jakimi ich dziecko ma do czynienia w sieci.

Przepisy prawne krajowych i międzynarodowych instytucji, zobowiązały dostawców usług oraz portale społecznościowe do podjęcia działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa użytkowników sieci. Portale społecznościowe, takie jak Facebook czy Myspace, prowadzą programy w celu walki z cyberprzemocą. W ramach tej walki zobowiązały się do:

- konieczności zapoznania nowych użytkowników z zasadami bezpiecznego korzystania z portalu;
- jak najszybszego informowania właściwych służby w przypadku wystąpienia zagrożenia;
- braku możliwości obniżenia wieku, który został podany wcześniej;
- likwidowania niewłaściwych treści w 24 godziny od zgłoszenia ich przez użytkownika.⁴²

Działania ze strony administratorów sieci niewątpliwie są ważnym elementem w profilaktyce cyberbullyingu. Należy jednak pamiętać, że każdy powinien zachować ostrożność korzystając z sieci oraz rozważnie podejmować wszelkie działania, gdyż nigdy nie jesteśmy anonimowi, a swoim zachowaniem możemy wyrządzić krzywdę drugiej osobie.

⁴⁰ <https://www.repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/5710/1/5.pdf>, (dostęp: 22.02.2017).

⁴¹ <https://www.artykuly.softonic.pl/jak-bronic-sie-przed-cyberprzemoca>, (dostęp: 22.02.2017).

⁴² *Ibidem*, s. 76.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania ankietowe i analiza statystyk policyjnych wskazują na to, że problem przemocy w Internecie rośnie. Według danych policji, dotyczy to głównie takich form cyberbullyingu jak: zniesławienie, podszywanie się pod inną osobę, wykorzystywanie jej wizerunku lub innych danych osobowych i uprzejmego nękania.

Wyjaśnienia przyczyn przemocy w sieci szukają psychologia, socjologia czy kryminologia. Wiele autorytetów wskazuje przyczyny agresywnych zachowań. Mogą do nich należeć: agresywna osobowość, frustracja, chęć uzyskania konkretnych korzyści, nawyki powstałe poprzez nieodpowiednie stosowanie systemu nagród i kar, wyładowanie napięcia czy też po prostu ludzka natura.

W XXI wieku, większość ludzi korzysta z dobrodziejstw Internetu, który jest nieodłącznym elementem życia wielu osób. Niewątpliwie, sieć internetowa stała się przestrzenią zaspokajania potrzeb, takich jak: dążenie do poszerzania wiedzy, nawiązywania kontaktów interpersonalnych, edukacji, przynależności, szacunku, uznania czy rozrywki. Niestety, przestrzeń Internetu staje się także coraz częściej obszarem rozładowania agresji, która powoduje czasem dramatyczne skutki dla ofiar.

Skutki cyberprzemocy są bardzo zróżnicowane. Na poziomie psychologicznym są to: smutek, strach, depresja, obniżenie poczucia własnej wartości, choroba psychiczna, na poziomie społecznym – pogorszenie kontaktów z rówieśnikami, wycofanie się z aktywności szkolnej czy zawodowej. Należy podkreślić, że w niektórych przypadkach, przemoc w sieci może prowadzić nawet do samobójstwa ofiary.

W Polsce kodeks karny reguluje przestępstwa o charakterze cyberprzemocy; szczegółowo określa sankcje, jakie mogą zostać zastosowane wobec sprawców. Pociągnięcie ich do odpowiedzialności karnej, jest możliwe dzięki zmianom w przepisach prawnych z 2012 r. Od tego czasu, przewiduje się sankcje dla sprawców: uprzejmego nękania (art. 190a § 1), wykorzystywania wizerunku lub innych danych osobowych (art. 190a § 2), pomówienia (art. 212 § 1), przestępstwa przeciwko czci (art. 216 kk. §1), a także według kodeksu wykroczeń –zamieszczania nieprzyzwoitych napisów, rysunków czy używania takich słów (art. art. 141).

Analiza dostępnej na ten temat literatury oraz przeprowadzone badanie własne pozwalają wnosić, że skala cyberprzemocy w Polsce jest bardzo duża. Ponad połowa respondentów zna kogoś, kto był ofiarą cyberprzemocy.

W związku z tak dużym natężeniem tego zjawiska, należy podejmować działania w celu zapobiegania występowania przemocy w sieci. Istnieje szereg sposobów, które mogą przyczynić się do zmniejszenia skali cyberbullyingu. Są to działania podejmowane przez administratorów sieci, portali społecznościowych, czuwających nad bezpieczeństwem użytkowników np. poprzez blokowanie zgłaszanych treści lub takich, które nie są zgodne z regulaminem. Należy pamiętać, że zapobieganie przemocy w sieci mogą także rodzice, nauczyciele oraz użytkownicy sieci.

Cyberprzemoc godzi w wolność, godność, a co za tym idzie – w bezpieczeństwo osobiste jednostki. Ze względu na negatywne skutki, częstą bezkarność sprawców, która jest spowodowana brakiem odpowiedniej reakcji ofiar czy też ich bliskich, należy uświadamiać, zwłaszcza ludzi młodych i próbować przeciwdziałać temu niebezpiecznemu zjawisku.

BIBLIOGRAFIA

- [1] BEDNAREK J., ANDRZEJEWSKA A., *Zagrożenia cyberprzestrzeni i świata wirtualnego*, Difin, Warszawa 2014.
- [2] GIEZEK J. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, WKP, Warszawa 2014.
- [3] GÓRSKA M., *Cyberbezpieczeństwo jako podstawa bezpiecznego państwa i społeczeństwa w XXI wieku*, Difin, Warszawa 2014.
- [4] GRAJEK M., SOBczyk K., MAZGAJ-KRZAK K., OLEJNICZAK-NOWAKOWSKA M., *Cyberprzemoc wśród małoletnich internautów: świadomość, występowanie i zapobieganie*, „Nauczyciel i Szkoła” nr 1 (53).
- [5] KOSIŃSKI J., *Paradygmaty cyberprzestępczości*, Difin, Warszawa 2015.
- [6] KOZAK S., *Patologie komunikowania w Internecie. Zagrożenia i skutki dla dzieci i młodzieży*, Difin, Warszawa 2011.
- [7] MOZGAWA M. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, WKP, Warszawa 2013.
- [8] OŁAK A., *Współczesne zagrożenia. Rola telewizji i Internetu w życiu młodzieży – zarys problematyki*, Amelia, Rzeszów 2012.
- [9] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dz.U. z dnia 15 stycznia 2009 r. nr 4, poz. 17.
- [10] RZĘPA T.N., PRZYBYLSKA-DUDA M., *Cyberbullying z perspektywy nastolatków i ich rodziców*, SWPS, Wydział Zamiejscowy w Poznaniu, Poznań 2015.
- [11] SIWICKI M., *Cyberprzestępczość*, C.H. Beck, Warszawa 2013.
- [12] SZMIGIELSKA B., *Psychologiczne konteksty Internetu*, WAM, Kraków 2009.
- [13] SZYMCZAK M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 2, PWN, Warszawa 1984.

STRONY INTERNETOWE

- <https://www.artykuly.softonic.pl/jak-bronic-sie-przed-cyberprzemoca> (dostęp: 22.02.2017).
- <https://www.repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/5710/1/5.pdf> (dostęp: 22.02.2017).
- <https://www.artykuly.softonic.pl/jak-bronic-sie-przed-cyberprzemoca>, (dostęp: 22.02.2017) <http://www.bbn.gov.pl/download/1/.../str125-139MichalGrzelakKrzysztofLiedel.pdf> (dostęp: 10.10.2016).
- <http://www.dzieckowsieci.fdn.pl/artykuly-i-opracowania> (dostęp: 20.10.2016).

CYBERBULLYING – CONTEMPORARY DIMENSION OF VIOLENCE

Abstract. This article refers to the phenomenon of cyber-abuse, nowadays referred to as cyberbullying. This is a crime recently introduced into the Criminal Code. Its essence is persistent harassment, which can take many forms and cause dramatic consequences for victims, including suicide. The analysis of police statistics and own research leads to the conclusion that the scale of this crime is growing.

There is therefore a need for informational and preventative measures of young people - teachers and parents, because the most dangerous effects of cyber-abuse can affect children and adolescents. Traumas affecting young people have particularly strong, negative consequences.

Keywords: cyberbullying, persistent harassment, Internet, communication, violence.

